

פתוחות, והלא בתורה שתומות הן?!
שהריוח שלאחר סיום פרשת "שמע" שתום
הוא?!

אמר לי רבי מאיר: **הראיל ואין שתי**
הפרשיות שבמזוזה **פמוכות מן התורה**.
שפרשת שמע כתובה בפרשת ואתחנן
ופרשת והיה אם שמוע כתובה בפרשת עקב.
ולכן אני עושה אותם פתוחות, להראות
שאינן המשך זו לזו, כדין פרשה פתוחה,
שסימן ה"פתוחה" היא שלא נאמרו כהמשך
של אחת לשניה⁽⁸⁷⁾. ואמר **רב חננאל אמר**

הבשר הוא הנקרא דוכסוסטוס. והקלף הוא
אותו החלק שכלפי השיער [ויש שכתבו
להיפך].

מיתובי: אמר רבי שמעון בן אלעזר: רבי
מאיר היה כותבה על דוכסוסטוס, כמין דף,
והיינו, כמו עמוד ארוך וצר.

א-לב **ועושה ריוח בגליון מלמעלה, וריוח מלמטה,**
ועושה פרשיותיה פתוחות.

אמרתי לו: רבי, מה טעם אתה עושה אותם

באמצע השורה ומתחיל הפרשה הבאה בסוף
השורה שבזה הכל מודים שהיא פרשה שתומה.
[שו"ע יו"ד סימן ער"ה סעיף ב'].

במזוזה נוהגים להתחיל פרשת והיה אם
שמוע בשורה חדשה, ולכן אי אפשר לצאת ידי
דעת הרא"ש ולעשותה שתומה לכו"ע, אלא
עושים שתומה כדעת הרמב"ם שמתחיל והיה אם
שמוע באמצע שורה. [ש"ך יו"ד סימן רפ"ח
סק"י].

הט"ז [באו"ח סימן ל"ב סקכ"ו] מחדש שאם
משאיר חצי שעור רווח בשורה העליונה, וחצי
שעור רווח בשורה הבאה לפני תחילת הפרשה
החדשה [והיינו לדעת הרמב"ם ששיעור הרווח
כמו תשע אותיות יניח שעור ארבע אותיות
למעלה ושעור חמש בשורה התחתונה וכדומה]
הרי זו פרשה שתומה גם לפי הרא"ש. ולפי זה
אפשר לצאת ידי דעת הרמב"ם והרא"ש גם
במזוזה אם יעשה כצורה זו. [פמ"ג סימן ל"ב
משבצות סקכ"ו].

[בכתיבת פרשה רביעית בתפילין ישנה
מבוכה גדולה, עיין בשו"ת מהרש"ל סימן לז,
ובט"ז או"ח סימן לב סקכו ובפמ"ג שם, ועוד
האריכו בזה האחרונים].

87. לפי סברא זו נראה שגם בפרשת והיה אם

בתחילת השורה הבאה כשעור רווח שבין פרשה
לפרשה [לדעת הרמב"ם השעור הוא כתשע
אותיות] ויתחיל משם. [עייין ברמב"ם פ"ח מספר
תורה].

ודעת הרא"ש שההבדל בין פרשה פתוחה
לשתומה אינו תלוי אם הפרשה מתחלת בתחילת
השורה או באמצעה, אלא תלוי בסוג הרווח
שבין הפרשות, שאם הרווח סגור משני צידיו
כגון שהרווח באמצע השורה והפרשות משני
צידיו, הרי זו פרשה שתומה, ואם פתוחה השורה
הרי זה פרשה פתוחה. ובאופן שמדלג שורה
שלימה כתב הרא"ש שזו פרשה שתומה, שרואים
את השורה הריקה כאילו היא בין שתי הפרשות
והיא שתומה. [עייין ברא"ש הלכות ספר תורה].

בשני אופנים יש הבדל בין הרמב"ם לרא"ש.
[במדלג שורה שלימה, לרמב"ם דינה כפרשה
פתוחה, ולרא"ש דינה כשתומה. ב] במניח רווח
בתחילת השורה, לרמב"ם זו פרשה שתומה,
ולרא"ש דינה כפרשה פתוחה.

להלכה, נוקטים כעיקר כשיטת הרמב"ם, אלא
שחוששים גם לדעת הרא"ש, ולכן מקפידים
שבספר תורה בפרשות הפתוחות יסיים הפרשה
הקודמת באמצע שורה ויתחיל הפרשה הבאה
בתחילת שורה, שבזה הכל מודים שזו פרשה
פתוחה. ואילו בפרשה שתומה מניח הרווח

רב: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר:

והוינן בה: **מאי לאו, אפתוחות** אמר רב שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר, וקשה על רב הונא שעשה את פרשיותיה סתומות!?

ומשנינן: דברי רב שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר לא על פתוחות נאמר, אלא **אריוח** שלמעלה ולמטה אמר דבריו. **וכמה** הוא שעור הריוח שצריך להשאיר במזווה למעלה ולמטה?

אמר רב מנשיא בר יעקב, ואמרי לה אמר רב שמואל בר יעקב: כמלא אטבא דספרי! כגודל עץ סדוק של הסופרים שתופס את דפי הקונטרסים שלא יתקפלו בעודו כותב, והוא כרוחב חצי צפורן [רא"ש⁽⁸⁸⁾].

אמר ליה אבוי לרב יוסף: ואת לא תסברא וכי אינן סבור, **דכי אמר רב** שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר **אריוח** אמר את דבריו?

והא רב אית ליה שפסק ההלכה נקבע לפי **מנהגא, והאידינא ועכשיו, נהוג עלמא** לכתוב את פרשיות המזווה **סתומות!**

ומנין לנו שרב פוסק כפי המנהג. **דאמר רבה אמר רב כהנא אמר רב: אם יבא אליהו**

ויאמר: חולצין ליבמה במנעל שעשוי מעור דק **שומעין לו!**

[אף על פי שיש מקום לגזור שלא לחלוץ במנעל שכזה כדי שלא יבואו לחלוץ במנעל מרופט שאינו חופה את הרגל] אבל אם יאמר אליהו שאין חולצין **בסנדל** של עור קשה, **אין שומעין לו!** וטעמו של דבר: **שכבר נהגו העם לחלוץ בסנדל!** ורב יוסף אמר רב כהנא אמר רב: **אם יבא אליהו ויאמר: אין חולצין במנעל שומעין לו!** ואם יאמר: **אין חולצין בסנדל אין שומעין לו!** משום **שכבר נהגו העם לחלוץ בסנדל.**

ואמרינן: מאי בינייהו בין שתי הלישונות? הלא לדברי שניהם אם יאמר לא לחלוץ בסנדל אין שומעין לו, ואלו במנעל כל מה שיגיד שומעים לו.

ומשנינן: האם חולצין כעת **במנעל לכתחילה איבא בינייהו!** שאותו מאן דאמר אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו, סובר שכהיום לא חולצין לכתחילה במנעל אלא לכתחילה צריך לחלוץ בסנדל, עד שיבא אליהו ויורה שחולצין במנעל. והמאן דאמר השני סובר שההלכה היא שחולצין לכתחילה במנעל, עד שיבא אליהו ויאמר שאין חולצין. ומכל מקום, שמענו מכאן

פסולה שלא רצו חכמים לחלק בזה. וע"ע בב"ח מה שתיירץ. ובחידושי הגרי"ז תירץ, שלמזווה יש דין כתיבה בפני עצמה, מה שאין כן בתפילין הדין הוא לקחת את ה"פרשה הרביעית ותתה בתוך התפילין, ולכן דינם כדין ספר תורה. וראה הערה 70.

88. הסיבה שהצריכו רווח כמלא אטבא דספרי

שמוע שבתפילין אם עושה אותה פתוחה כשרה כיון שאינה סמוכה לה בתורה, וכן דעת בעל העיטור. אכן מדברי הרמב"ם [פ"ב מתפילין ה"ב] משמע שאם עשה את הפרשה הרביעית פתוחה פסולה. והקשה הב"י [סימן לב] מסוגיתנו שמבואר כיון שאין סמוכות לה בתורה כשרה. ותיירץ, כיון שבפרשות התפילין הפתוחות אם סתמן פסולות, ה"ה בסתומה אם פתחה

ששנינו כברייא: תפילין של יד עושין אותן לשל ראש. ושל ראש אין עושין אותן לשל יד.

וכן **כיוצא בו ספר תורה שבלה, ותפילין שבלו, אין עושין מהן מזוזה, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה של ספר תורה, ותפילין שיש בהן ארבע פרשיות לקדושה קלה של מזוזה שיש בה רק שתי פרשיות. ומשמע האם היה הדין שמורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, היו עושין מספר תורה ותפילין שבלו, מזוזה⁽⁸⁹⁾. ואמאי איך אפשר לעשות מהן מזוזה, הרי הכא, בספר תורה ובתפילין⁽⁹⁰⁾, הפרשיות סתומות הן, והכא, במזוזה, הפרשיות פתוחות הן, ואם עשאן סתומות. המזוזה פסולה! אלא שמע מינה שבמזוזה ג"כ הפרשיות סתומות הן, הילכך אם היה מותר להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה היתה אפשרות לעשות מספר תורה ומתפילין מזוזות.**

שרב פוסק כפי המנהג, ואם כן גם בענין כתיבת המזוזה ודאי סובר שנפסוק כפי המנהג, וכותבין אותה בפרשיות סתומות. **אלא, לאו, שמע מינה שמה שאמר הלכה כרבי שמעון בן אלעזר לא על עשייתן פתוחות שהוא כנגד המנהג, אלא אריוח בלבד קאמר. שמע מינה:**

רב נחמן בר יצחק אמר: מצוה לעשותן לפרשיות המזוזה סתומות. ומכל מקום אי עבדינהו פתוחות שפיר דמי!

ומאי פתוחות, דקאמר רבי שמעון בן אלעזר שמשמע לכאורה שלכתחילה צריך לעשותן פתוחות, אין כונתו כך, אלא כונתו שאפשר לכתוב את המזוזה אף בפרשיות פתוחות, וכל שכן סתומות!

לימא מסייע ליה לרב נחמן בר יצחק שאמר, שמצוה לעשות את המזוזה בפרשיות סתומות.

שלמה מפרש שנטל ספר תורה שנמחקו כל הפרשיות שבאמצע ונתרו בו רק פרשת שמע ופרשת והיה אם שמוע. החת"ס [בשבת עט] מפרש שכתב כל הפרשות שבין שמע לוהיה אם שמוע בדף אחד, והתחיל והיה אם שמוע בראש הדף השני ועתה חותך את חציו התחתון של הקלף ונותרים בידו פרשת שמע ווהיה אם שמוע זו בצד זו. [אלא שרש"י להלן ל"ג א' סובר שמזוזה שכתבה בשני דפים פסולה, ולשיטתו אי אפשר לפרש כך].

הריטב"א בשבת שם מפרש שחותך פרשת שמע ופרשת והיה אם שמוע מן הספר תורה ותופרן זו מעל זו, ולפי זה הרי הכל כתוב בדף אחד וכשר גם לדעת רש"י.

90. ראה הערה לעיל שדעת בעל העיטור

משום שכשכותב מחזיק את הקלף על ידי האטבא דספרי וצריך שיוכל להתחיל לכתוב מתחתיו [נמוק"י].

89. לפי קושית הגמרא שאינו משלים פרשת והיה אם שמוע בסמוך לפרשת שמע, אלא נוטל היריעות כמות שהן וקובען בתורת מזוזה, צ"ב הרי במזוזה ישנם רק שתי פרשיות, ואילו בתורה יש הפסק רב בין שמע לוהיה אם שמוע.

הקרן אורה מבאר [על פי רש"י בשבת דף עט] שאכן נוטל הוא כל היריעה שמשמע ועד והיה אם שמוע וקובעה בפתחו, ואין פסול במזוזה כמה שכתובים בה פרשות נוספות.

אכן ברמב"ם [פ"ה ממזוזה ה"ג] מבואר שאם הוסיף במזוזה אפילו אות אחת פסול, ולפי זה אי אפשר לפרש כפירוש הנ"ל. ובספר עולת

במקום הקרוב לשער.

ואם כן קשה, היאך אפשר לעשות מתפילין, שנכתבים על הקלף, מזוזה, שנכתבת על הדוכסוסטוס?¹

ומשינין: הדין שמצוות תפילין היא לכתוב על הקלף, ומזוזה לכתוב על הדוכסוסטוס, היינו למצוה לכתחילה, אבל אם שינה אין זה פוסל. ולכן אם היו מורידין מקדושה חמורה, אפשר היה לעשות מתפילין, מזוזה.

ומקשינין: והתניא: שינה — פסול! וסברה הגמרא שבין בתפילין בין במזוזה אם שינה את עורן פסול.

ומתרינין: מה ששינו פסול, בתפילין עוסקת הברייתא, שאם כתבן על הדוכסוסטוס פסול. אבל מזוזה על הקלף כשרה².

ודחינין: דלמא מה שאמרנו שהיו עושין מתפילין מזוזה כונת הברייתא היא להשלים. שאם חסרה המזוזה שיטה אחת, אם היה מותר להוריד מקדושה חמורה, היו נוטלין שיטה אחת מספר תורה ותופרה במזוזה ומשלימין אותה⁹¹.

עוד מקשה הגמרא על הברייתא: הא אם היה הדין דמורידין מקדושה חמורה, עושין מספר תורה ותפילין שבלו, מזוזה.

והתניא: הלכה למשה מסיני שתפילין כותבין על הקלף [עור שנחלק לשנים והחלק החיצון נקרא קלף] ומזוזה על הדוכסוסטוס [החלק הפנימי של העור שנחלק].

קלף כותבים עליו במקום בשר היינו, במקום הקרוב לבשר.

דוכסוסטוס כותבים עליו במקום שער היינו

שהרי כתב הפרשיות שלא כסדרן. ותירץ הט"ז [י"ד סימן רצ] שבפרשיות אין דין כסדרן, ורק במילים שבתוך הפרשה ישנו דין שיכתבו כסדרן. והנקודות הכסף חולק ומבאר שדברי התוס' נאמרו רק להו"א, אבל למסקנת הגמרא באמת פסול גם בכתב הפרשות שלא כסדרן.

ובחידושי מרן רי"ז הלוי [וכן באבנ"ז או"ח תשובה י'] כתבו שדעת תוס' שדין שלא כסדרן אינו על מעשה הכתיבה, אלא על צורת המזוזה לאחר כתיבתה, וכיון שאחר שיוסיף הפרשה למעלה הכל יהיה כתוב כסדר, לא איכפת לנו סדר מעשה הכתיבה היה שלא כסדרן.

92. ואם כתב מזוזה על גויל, דעת הרמב"ם [פ"א מהלכות תפילין] שהמזוזה כשרה. והרא"ש בהלכות מזוזה הביא בשם ר"י לפסול על גויל.

עוד נחלקו הראשונים אם לכתחילה יש מצוה

שבתפילין כשר גם אם השאיר הפרשה פתוחה, ולפי זה צריך לומר שקושית הגמרא רק מספר תורה, שאילו בתפילין יש לומר שעשאן פתוחות וכשרות כמו שמזוזה כשרה. אך לדעת הרמב"ם הקושיא גם מתפילין שדעתו היא שגם התפילין פסולים בעשאן פתוחות. וראה בט"ז [או"ח סימן ל"ב ס"ק כה] שהביא ראה מקושית הגמרא לשיטת הרמב"ם.

91. כך פירש רש"י. ומבואר שדעתו שמזוזה כשרה אפילו אם כתובה בשני עורות. אולם הרמב"ם [פ"ה ה"א ממזוזה] פוסל אם עשאן בשני עורות. ולדעתו צריך לפרש כמו שכתבו תוס' שפרשת שמע כתובה בסוף העמוד והוסיף את פרשת והיה אם שמוע בגליון.

אפשרות נוספת כתבו תוס', שפרשת והיה אם שמוע היתה כתובה בתחילת עמוד, והוסיף פרשת שמע בגליון שעליה. ודבריהם תמוהין,

ומקשינן: והתניא, שינה — בין בזה ובין בזה פסול! וסברה הגמרא שמה ששינונו בין בזה ובין בזה פירושו שבין בתפילין ובין במזוזה, פסול.

ומתצינן: אידי ואידי מדובר ששינה בתפילין, אלא, הא דכתבינהו אקלף במקום שער ולא במקום בשר, ונפסלו משום השינוי בקלף עצמו.

וב-ב והא דכתבינהו לתפילין אדוכסוסטוס במקום בשר, והוא הדין במקום שער, שלא הוכשרו התפילין אלא על הקלף ובמקום בשר! [והטעם שהשינוי פוסל יותר בתפילין מאשר במזוזה משום שקדושת התפילין חמורה. רשב"א].

ואיבעית אימא: שינה בזה ובזה תנאי היא! נחלקו בדין זה תנאים. והברייתא שדייקנו ממנה שאם מורידים מקדושה חמורה היו עושים מתפילין שבלו מזוזה, נשנית למאן דאמר שינה בזה ובזה כשר.

דתניא: שינה בזה ובזה פסול!

רבי אחאי מכשיר משום רבי יהודה ברבי חנינא! ואמרי לה, משמיה דרבי יעקב ברבי חנינא!

עוד מקשה הגמרא על הברייתא: הא מורידין מקדושה חמורה עושין מתפילין שבלו מזוזה. וקשה והא מזוזה בעיא שרטוט, שצריך להתוות בה בקנה חריצים של שורות, כדי לכתוב לפיהן את המזוזה?! דאמר רב מניומי בר חלקיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: כל מזוזה שאינה משרוטטת הרי היא פסולה! ורב מנימין בר חלקיה דידיה אמר שרטוט של מזוזה, הלכה למשה מסיני! (93)

ואלו בתפילין לא מצאנו שהן צריכין שרטוט. ואם כן היאך אפשר לעשות מתפילין שבלו מזוזה, והרי חסר בהם שרטוט?! (94)

שרטט אחר הכתיבה משום פסול "שלא כסדרן", מאחר ופסול זה נאמר רק בכתב ולא בשרטוט שהוא הכשר הכתב].

94. ראה בתוס' שהקשו שהרי אסור לכתוב אפילו פסוקים בעלמא בלי שרטוט כמבואר במסכת גיטין דף ו', ואם כן מדוע תפילין מותר לכותבם בלי שרטוט. ותירצו שלדין שרטוט פסוקים די בשרטוט למעלה ומן הצדדים, ואילו מזוזה צריכה שרטוט בכל שורה ושורה. [והכס"מ סוף פ"ז מהלכות ספר תורה תירץ, שההיתר לכתוב תפילין בלי שרטוט הוא באופן שכל שורה אין בה יותר משלש תיבות. שדין שרטוט נאמר רק אם כותב ארבע תיבות. וקשה לדבריו שאם כן מהי קושית הגמרא כאן, הרי

לכתוב המזוזה על דוכסוסטוס, דעת הרא"ש והר"ן שאפשר לכתחילה לכתוב על קלף, אבל הרמב"ם והרי"ף פסקו שלכתחילה יכתבנה על דוכסוסטוס. וראה מש"כ בזה בספר בית הלוי על התורה עמ' 69].

93. רבי עקיבא איגר [בשו"ת סימן נ'] הקשה שהרי יכול לשרטט עכשיו את המזוזה ויכשירנה. והוכיח מזה רע"א שאי אפשר להכשיר את המזוזה על ידי שרטוט שנעשה אחר הכתיבה אלא צריך שהכתיבה תיעשה בקלף שהוא כבר משרוטט. בטעם הדבר יעוי' בשו"ת התשב"ץ שעיקר דין שרטוט הוא כדי שיכתוב ביושר, ולכן צריך שיהא השרטוט קים בשעת הכתיבה. [ועיין ברע"א הנ"ל שכתב שאין לפסול אם